

Глущенко А.В. Дискурс як об'єкт філологічної інтерпретації // **Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції”**.- Електронний збірник матеріалів конференції. – Варшава- Ужгород- Херсон, 2019. – С. 187-189.

ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Входячи до низки часто вживаних лінгвістичних термінів, дискурс і на сьогодні все ще залишається серед багатозначних лінгвістичних понять, оскільки не має загально визнаної дефініції. Виникають дискусії з приводу того, чи правомірно у дослідженнях називати текст дискурсом. Та це не є доцільним, бо термін **дискурс** функціонує у ширшому розумінні, ніж текст; це поняття глобальніше, у більшому діапазоні, тісніше пов'язане з категоріями нефілологічними : логіки, філософії, соціології, психології та інших наук. Ряд дослідників відносять поняття дискурсу до дискурсознавства як філологічної галузі науки, що виходить на стик з низкою інших гуманітарних наук [1,31].

Впродовж шести десятиліть, що пройшли з часу введення терміну „дискурс” до корпусу лінгвістичної термінології, його значення все ще залишається остаточно не з'ясованим. Будучи часто вживаним лінгвістичним терміном, дискурс визначається по-різному різними лінгвістами [2]: а) як зв'язне мовлення (за З.Харрісом); б) як актуалізований текст, на відміну від тексту як формальної граматичної структури (за Т. Ван Дейком); в) як когерентний текст (за І. Беллертом); г) як текст, що сконструйований мовцем для слухача (за Дж. Брауном; Дж. Юлом); д) як результат процесу взаємодії у соціокультурному контексті (за К.Пайком); є) як зв'язна послідовність мовленнєвих актів, тобто як утворення, котре є включеним до комунікативно-прагматичного контексту, на відміну від тексту як

послідовності речень, котрі є відстороненими від комунікативно-прагматичного контексту (за І.П.Сусовим і Н.Д.Арутюною) [3]; ж) як єдність, котра спроможна реалізуватися у двох формах: у мовленні як звуковій субстанції і у тексті як письмовому мовленні [4].

Дискурсом вважають висловлювання, заглиблене у певну соціокультурну ситуацію. Хоча термін «дискурс», введений З.Харрісом до лінгвістичної термінології ще у 1952 році, був вжитий саме у цьому значенні, все ж пізніше він був ототожнений із терміном «текст», оскільки у деяких європейських мовах бракувало еквівалента франко-англійського слова «дискурс», який і був замінений на вже існуючий термін «текст». Проте, терміни «дискурс» і «текст» із самого початку не були повністю тотожними, оскільки вживалися у різних аспектах: дискурс – у соціальному, а текст – у мовленнєвому. Такому розмежуванню сприяла як концепція французького вченого Е.Бенвеніста, який вважав дискурс мовленням, невіддільним від мовця [цит. за 6, 37], так і роботи голландського вченого Т. Ван Дейка, який вважав текст статичним об'єктом, а дискурс – способом актуалізації тексту за наявності певних ментальних та прагматичних умов [7, 81]. Таким чином, поняття «дискурс» ставило наголос на динамічному характері мовленнєвого спілкування, що розгортається в часі, тоді як текст сприймався переважно як статичний об'єкт, що є результатом мовленнєвої діяльності. Дискурс називають зануреним у життя текстом, що вивчається разом з тими формами життя, що його формують: інтерв'ю, репортажі, наукові теорії та ін. При такому тлумаченні дискурсу очевидно, що до його складу входять, окрім лінгвістичних, ще й екстралінгвістичні чинники, а також когнітивні складові, які передують комунікації.

Поняття дискурсу асоціюється з усіма проявами комунікації в суспільстві (звідси – дискурс комунікативний, мовний, вербальний, невербальний, сучасні дискурсивні практики, дискурс мовчання тощо), а також з комунікацією у межах окремих її каналів (візуального, слухового, тактильного), або з проявом правил спілкування, способами викладу та

втілення комунікативної мети мовця (звідси – дискурс етикетний, лайливий, дидактичний тощо) [5, 137-138]. Цілком припустимі в дослідженнях численні словосполучення з компонентом **дискурс** : дискурс статті, дискурс сюжету, дискурс роману, дискурс думки, дискурс особистих стосунків, тощо.

Поняття дискурсу часто асоціюють з типами та формами мовлення, принципами побудови повідомлення, його риторикою (звідси – дискурс монологічний, діалогічний, наративний, риторичний, іронічний тощо), характеристиками мовлення окремої людини або групи людей (звідси – дискурс особистісний, колективістський, авторитарний). Розглядають дискурс і як функціональний стиль, або різновид мовлення (звідси – дискурс усний, писемний, науковий, художньо-белетристичний, діловий, літературний), як жанр художньої літератури (звідси – дискурс прозовий, ліричний, драматичний). Термінологічна багатозначність поняття «дискурс» іноді кваліфікується як значеннєві розходження омонімічного характеру, оскільки цей термін обслуговує різні науки, де вживається з різним значенням.

Ще одним різновидом інтерпретації терміну «дискурс» є такий, що обумовлений прагматичною диференціацією всього дискурсивного масиву мови і тому часто замінюється на термін «дискурсивні практики». За таким тлумаченням, дискурс є комунікативно-прагматичним зразком мовленнєвої поведінки, котра протікає в певній соціальній сфері і має певний набір перемінних, якими слугують сталі соціальні норми, соціальні відношення між комунікантами, ролі, які ці комуніканти виконують, чинні конвенції, показники інтерактивності комунікантів тощо. За поширеною в сучасній лінгвістиці дефініцією Ю.С.Степанова, дискурс – це можливий альтернативний світ у світі мови, що має «особливу граматику, особливий лексикон, особливу семантику, особливі правила слововживання» [8, 42-44]. Тобто, спостерігається прагнення до розмежування індивідуального мовлення як конкретного індивідуального акту висловлювання думки певним мовцем із характерним саме для цього мовця набором лексичних,

граматичних, стильових та ін. особливостей оформлення власної думки, і узагальненого, типологічного зразка мовленнєвої поведінки, притаманної певній конкретній комунікативній ситуації з характерним для неї типовим набором лінгвістичних і екстралінгвістичних складових. учити – учитися, лікувати – лікуватися і т.п.). Опираючись на таке значення дискурсу, лінгвісти намагаються створити його типологічну парадигму, виокремлюючи, аналізуючи та описуючи загальні риси різних типів дискурсу, зокрема наукового, політичного, кінодискурсу, теледискурсу та ін. [9, 76-98]. Предметом аналізу при цьому виступають тексти, створені в інституційних межах, котрі впливають на мовленнєві акти, накладаючи на них обмеження історичної, соціальної та інтелектуальної спрямованості.

Таке широке і різнобічне тлумачення терміну «дискурс» свідчить про те, що в сучасній лінгвістиці бракує чіткого і загальноприйнятого визначення поняття дискурсу, котре змогло б охопити всі його характерні риси та випадки вживання. Саме цей факт, напевне, і пояснює велику популярність цього терміну та його інтенсивне вживання в лінгвістичній літературі протягом останніх десятиріч. Очевидно, різноманітність тлумачень терміну «дискурс» – то як окремого висловлювання, то як комунікативної події, то як комунікативної ситуації, то як зразка мовленнєвої поведінки і т.п. уможлиблює його вживання з метою вдалого задоволення різних понятійних потреб через модифікацію більш традиційних уявлень про мовлення, текст, стиль, мовленнєвий жанр і т.п.

ЛІТЕРАТУРА

1. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвістичне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. К., 2002. 392 с.
2. Енциклопедія «Кругосвет» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008254a> [20.06.2012]

3. Сусов І.П. Електронний посібник для аспірантів та студентів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://homepages.tversu.ru/%7Eips/Discourse.htm> [10.11.2011]
4. Муравьева Н.В. Язык конфликта [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dere.com.ua/library/muravyeva/liter.shtml> [20.06.2012]
5. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.:Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
6. Селіванова О.А. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації – К.:Фітоцентр, 2002. 335с.
7. Dijk v.T.A. Studies in the Pragmatics of Discourse. – The Hague etc.: Mouton, 1981. 331с.
8. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности// Язык и наука конца XX века. – М, 1995. С. 42-44.
9. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. – К.: Видавничий центр «Київський університет», 1999. 307 с.